

Povijest arhiva u hrvatskoj nakon II. svjetskog rata

ŽIVANA HEDBELI, DOC. DR. SC.

Adviser, General Administration Office of the Croatian Parliament, and the Government of the Republic of Croatia, Trg Sv. Marka 3, 10000 Zagreb, Croatia
e-mail: zivana.hedbeli@gmail.com

History of Archives in Croatia after the World War II

ABSTRACT

Archives in Zagreb, Dubrovnik and Zadar are independent archival institutions in Croatia before the World War II. Period between 1956 till 1962 is very important for development of Croatian archival service archives network is established and republic archival directive enacted. After the Republic of Croatia become independent state second important period of development of Croatian archival service started. In 1997 the first Croatian archival law was passed, and the network of archival institutions enlarged. Today in Croatia there are Croatian State Archives, main and central archival institution, 18 state regional archives and one specialized achieves.

Storia degli archivi in Croazia dopo la Seconda guerra mondiale

SINTESI

Gli archivi di Zagabria, Dubrovnik e Zara sono istituzioni archivistiche indipendenti in Croazia prima della Seconda guerra mondiale. Il periodo tra il 1956 fino al 1962 è molto importante per lo sviluppo del servizio archivistico croato, viene fondata la rete archivistica e viene attivata la direttiva archivistica della repubblica. Dopo che la Repubblica di Croazia divenne stato indipendente, iniziò un secondo periodo importante di sviluppo del servizio archivistico. Nel 1997 la prima legge archivistica croata è stata approvata, e la rete di istituzioni archivistiche ampliato. Oggi in Croazia ci sono Archivio di Stato croati, un'istituzione archivistica principale e centrale, 18 archivi regionali dello Stato e un archivio specialistico.

Zgodovina arhivov v Republiki Hrvaški po drugi svetovni vojni

IZVLEČEK

Pred drugo svetovno vojno so na hrvaškem kot samostojne ustanove delovali arhivi v Zagrebu, Dubrovniku, Zadru in Reki. Posebej pomembno za razvoj arhivov je obdobje med leti 1956 in 1962, ko je bila utemeljena arhivska mreža in ko so bili sprejeti republiški arhivski predpisi. Drugi val razvoja arhivske službe pa se prične po osamosvojitvi republike Hrvaške, ko je leta 1997 sprejet prvi hrvaški arhivski zakon, in razširjena mreža državnih arhivov. Danes poleg Hrvaškega državnega arhiva, ki predstavlja osrednjo in matično ustanovo, deluje še 18 regionalnih državnih arhivov in en specialni arhiv.

Povijest arhiva u hrvatskoj nakon II. svjetskog rata

APSTRAKT

U Hrvatskoj prije II. svjetskog rata kao samostalne ustanove djeluju arhivi u Zagrebu, Dubrovniku, Zadru i Rijeci. Posebno je značajno razdoblje od 1956. do 1962. godine kada je utemeljena mreža arhivskih ustanova i doneseni republički arhivski propisi. Drugi val razvoja arhivske službe dešava se s osamostaljenjem Republike Hrvatske, kada je 1997. g. donesen prvi hrvatski arhivski zakon, i proširena mreža državnih arhiva. Danas osim Hrvatskog državnog arhiva, koji je središnja i matična arhivska ustanova, postoji 18 područnih državnih arhiva, te jedan specijalizirani arhiv.

Arhivi do II. svjetskog rata

U srednjem su vijeku isprave i spise Kraljevine Hrvatske i Slavonije čuvali banovi, banovci i

protonotari u svojim kućama, a gradivo se manjim dijelom nalazilo kod kaptola, koji su kao vjerodostojna mjesta čuvali isprave. Na Jadranu se sustavna briga za spise javlja u 13. st. Oko 1505. g. izrađen je najstariji popis dokumenata Sabora Kraljevine. 1643. g. izrađuje se škrinja u koju su pohranjene zemaljske isprave, zakoni i privilegije - *Cista privilegiorum Regni* koja je čuvana kod zagrebačkog Kaptola. Škrinju se smatra začetkom središnje i matične arhivske ustanove u Hrvatskoj, Hrvatskog državnog arhiva (HDA).

U Hrvatskoj je proces razdvajanja tekućeg gradiva od onog koje ima povijesni karakter započeo u 19. st., a o organiziranoj arhivskoj službi, odnosno o arhivskoj instituciji kao takvoj možemo govoriti tek od 20. st. U trenutku raspada Austro-ugarske monarhije, 1918. g. na području Hrvatske postoje tri arhiva, u Zagrebu, Dubrovniku i Zadru, u sklopu upravnih nadležstava. 1920. g. arhiv u Dubrovniku prerasta u samostalnu ustanovu, a 1923. g. arhivi u Zagrebu i Zadru. 1926. g. započeo je radom arhiv u Rijeci. Kraljevina Jugoslavija i Nezavisna Država Hrvatska nisu donijele arhivske zakone.

1899. g. pokrenuto je izlaženje stručnog časopisa, Vjestnika kraljevinskog hrvatsko-slavonsko-dalamtinskog Zemaljskog arkiva, danas Arhivskog vjesnika.

Kratki pregled razvoja arhivske struke od II. svjetskog rata

Federativna Narodna Republika Jugoslavija nije naslijedila razvijenu tradiciju u odnosu na arhivsko gradivo, 1950. g. donesen je Opći zakon o državnim arhivima. 1951. g. pokrenut je prvi jugoslavenski stručni časopis - Arhivist, u kojem i hrvatski arhivisti objavljuju svoje priloge i stručne radove.

U Hrvatskoj su praktički do 1945. g. arhivisti gotovo redovito i sami povjesničari koji gradivo tretiraju kao povijesni izvor. Tek nakon 1945. g. povezanost registratura i arhiva dobiva na značenju, organizira se vanjska služba, a arhivi brinu za gradivo u nastajanju. U razvoju arhivske službe u Hrvatskoj posebno je značajno razdoblje od 1956. do 1962. godine kada je utemeljena mreža arhivskih ustanova, doneseni republički arhivski propisi, te organizirana služba nadzora nad gradivom izvan arhiva.

Godine 1962. u sklopu Arhiva Hrvatske osniva se Laboratorij za sigurnosno mikrosnimanje, a 1964. g. Laboratorij za restauraciju i konzervaciju arhivske građe. 1962. g. osnovani su republički dokumentacijsko-informacijski centri pri Arhivu Hrvatske u Zagrebu i u Zadru za priobalje. Izrađen je vodič kroz arhivsko gradivo u svim povijesnim arhivima i popisano je cjelokupno gradivo koje se nalazilo izvan arhivskih ustanova (1967.-1969.). Prema arhivskom zakonu iz 1978. g. Dokumentacijsko-informacijski centar pri Arhivu Hrvatske ima zadaću prikupljanja svih podataka o arhivskom gradivu na području Hrvatske, obuhvaća i tzv. audiovizualnu građu: gramofonske ploče, magnetske trake, filmove i sl. pa se već 1979. g. pri Arhivu Hrvatske osniva i Hrvatska kinoteka.

1980. g. podignuta je namjenska zgrada za arhiv u Karlovcu, jedina takva u Hrvatskoj.

1984. i 2006. g. objavljeni su pregledi arhivskih fondova i zbirki pohranjeni u arhivskim i drugim ustanovama u Hrvatskoj.

1954. g. osnovano je Društvo arhivskih radnika NRH, danas Hrvatsko arhivističko društvo. 1998. g. osnovano je Zagrebačko arhivističko društvo.

Na području Jugoslavije sve do iza II. svjetskog rata nije bilo organizirane obuke arhivskog kadra. 1948. g. pri Historijskom institutu JAZU u Zagrebu počeo je raditi Paleografsko-arhivistički tečaj u trajanju od 4 mjeseca, no taj tečaj nije imao zvanični karakter. 1950. g. u Dubrovniku je, nakon osnivanja (saveznog) Glavnog arhivskog savjeta, održan Viši arhivski tečaj, a isti takav tečaj održan je 1952. u Beogradu. 1960. g. održan je prvi seminar za službenike vanjske službe arhiva. Arhiv Hrvatske je 1968. održao arhivistički tečaj, ali sve do 1971. g. nije postojala škola za arhiviste. Sredinom 1970-ih provedena je reforma srednjoškolskog obrazovanja (popularne šuvarice) te se učenici obrazuju za radno mjesto - stručni radnik "arhivist". Početkom 1970-ih na Filozofskom fakultetu u Zadru pokrenut je post-diplomski studij pomoćnih povijesnih znanosti sa specijalizacijom iz arhivistike. Krajem 1970-tih organiziran je post-diplomski studij bibliotekarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti pri Referalnom centru u Zagrebu. Studij se krajem 1980-ih ugasio, a na Fakultetu organizacije i informatike u

Varaždinu organiziran je post-diplomski studij informacijskih znanosti, smjer arhivistika. Filozofski fakultet u Zagrebu je 1980. usvojio program izobrazbe arhivista (arhivskih djelatnika s VSS). Sada na istom fakultetu postoje diplomski i post-diplomski studiji arhivistike.

Drugi val razvoja arhivske službe dešava se s osamostaljenjem Republike Hrvatske (RH), kada je 1997. g. donesen prvi hrvatski arhivski zakon, i proširena mreža državnih arhiva. Danas u RH osim HDA, koji je središnja i matična arhivska ustanova, postoji 18 područnih državnih arhiva, te jedan specijalizirani arhiv: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata. Gradivo se, osim u arhivima, čuva u HAZU, NSK, muzejima, knjižnicama, centrima, institutima i zavodima, vjerskim ustanovama, HTV-u.

U RH je strojna obrada podataka najprije uvedena u statističkoj službi, bušene kartice su korištene u obradi podataka popisa stanovništva iz 1953. i 1961. godine, a obrada na elektronskim medijima uvedena je za popis stanovništva 1971. g. Nakon toga u automatizaciju ulaze, krajem 1970-ih i početkom 1980-ih, središnje državne banke (SDK, Narodna banka), porezna uprava, služba unutarnjih poslova. Strojevi se primjenjuju za obradu masovnih podataka, a obrada se obavlja u velikim centrima, kakav je u to vrijeme bio tzv. SRCE. U drugoj polovici 1980-ih informatizacija se uvodi u uredsko poslovanje. Od 1990-tih u poslovanje uprave uvode se osobna računala, s time da skoro svako tijelo razvija vlastiti softver za uredsko poslovanje (vođenje urudžbenog zapisnika i upisnika upravnih predmeta).

Od osamostaljenja RH, arhivska služba je iskušala nekoliko aplikacija. Slovenska Armida je prvi računalni program u upotrebi u hrvatskim arhivima koji je razvijen upravo za tu djelatnost. Arhis je plod suradnje Razvojne službe HDA i tvrtke Infosistem. Potom su arhivi podatke za Registar fondova i zbirke unosili elektronički, iz čega se razvila prethodnica Arhineta, HDA je krajem 2006. g. započeo, u suradnji s Avicena Software d.o.o., razvoj jedinstvenog arhivskoga sustava Arhinet na temelju kojega je započela izgradnja nacionalne arhivske informacijske mreže. Arhinet je mrežni informacijski sustav za opis, obradu i upravljanje arhivskim gradivom. Namijenjen je arhivima i drugim imateljima arhivskog gradiva (muzeji, knjižnice i dr.) te ustanovama, upravnim tijelima i poduzećima koja stvaraju arhivsko gradivo.

18. lipnja 2004. g. Europsko vijeće je promaknulo RH u službenog kandidata za članstvo u EU što znači da Hrvatska treba usvojiti pravnu stečevinu EU-a i adekvatno prilagoditi svoju administrativnu strukturu. EU za sada nema zajedničke propise o arhivskom gradivu. 1. srpnja 2013. g. RH treba postati punopravna članica EU.

U RH su objavljeni prijevodi međunarodnih normi ICA: ISAD(G) - Opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva, ISAAR(CPF) - Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji, ISDIAH - Međunarodna norma za opis ustanova s arhivskim gradivom, ISDF - Međunarodna norma za opis funkcija.

Prema statistici u 2011. g. 16 arhiva je pohranjivalo 13.892 fondova i zbirki, u dužni od 101.943 metara. Ukupno je bilo 462 zaposlenih, od toga 277 arhivske struke. Korisnika je bilo 8.024. Prema popisu RH je 2011. g. imala 4.284.889 stanovnika. 8.024 korisnika čini 0,187% populacije.

U državnom proračunu je vidljivo da je u 2011. g. za arhive izdvojeno 82.201.644 kune, od čega su rashodi za zaposlene (plaće, doprinosi ...) iznosili 55.261.644 kune. Kad podijelimo 82.201.644 sa 8.024 dobijemo 10.244,472 kune ili 1.364,837 eura¹. Prosječna mjesečna isplaćena neto plaća za razdoblje od siječnja do prosinca 2011. g. iznosila je 5.441 kunu.

U proračunu je za knjižničnu djelatnost izdvojeno 54.970.000, a za muzeje i galerije 101.317.261 kuna. Knjižnica je 2010. g. bilo 1.731 a muzeja i muzejskih zbirki 175. Broj njihovih korisnika praktički je neusporediv s brojem korisnika arhiva.

1. Prema tečajnoj listi u prosincu 2011. g. srednji tečaj eura iznosio je 7.506512 kune.

Arhivski propisi²

Članak 52. *Ustava RH* posebno određuje da more, morska obala i otoci, vode, zračni prostor, rudno blago i druga prirodna bogatstva, ali i zemljište, šume, biljni i životinjski svijet, drugi dijelovi prirode, nekretnine i stvari od osobitog kulturnog, povijesnog, gospodarskog i ekološkog značenja, za koje je zakonom određeno da su od interesa za RH, imaju njezinu osobitu zaštitu.

Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima uređuju se zaštita i uvjeti korištenja, čuvanje, uporaba i obrada arhivskoga gradiva, javna arhivska služba, te nadležnosti i zadaće arhiva. U općim odredbama određeno je da je arhivsko gradivo od interesa za RH i ima njezinu osobitu zaštitu. Arhivsko i registraturno gradivo zaštićeno je bez obzira na to u čijem je vlasništvu ili posjedu, odnosno kod koga se nalazi, te je li registrirano ili evidentirano. Na zaštitu arhivskoga gradiva primjenjuju se i propisi o zaštiti kulturnih dobara. Dane su definicije temeljnih pojmova koje zakon koristi: arhivsko gradivo, zapisi, registraturno gradivo, imatelj i stvaratelj gradiva, arhiv i pismohrana, objašnjava se što je odabiranje i ističe načelo nedjeljivosti arhivskog fonda, kao i nadležnost ministra kulture da odlučuje u slučaju sumnje je li neko gradivo arhivsko, muzejsko ili knjižnično.

Drugi dio zakona odnosi se na javno arhivsko i registraturno gradivo. Utvrđene su obveze stvaratelja i imatelja gradiva, nadležnih državnih arhiva, istaknuto načelo neotuđivosti gradiva. Određeno je da djelatnici u pismohrani moraju imati najmanje srednju stručnu spremu i položen stručni ispit za djelatnika u pismohranama. Uređeno je odabiranje gradiva, predaja arhivskog gradiva arhivima, predaja proizvedenih filmova, uvezenih filmova i videokazeta HDA. Uređeno je korištenje javnoga arhivskog gradiva u arhivima. Uređeno je iznošenje izvornog arhivskog gradiva u inozemstvo u svrhu izlaganja, ekspertize ili provođenja mjera zaštite. Ministar, odnosno Ministarstvo kulture donosi potrebne propise, a on je i naredna instanca u slučaju žalbi na rješenja arhiva.

Treći dio zakona odnosi se na privatno arhivsko gradivo. Određeno je da HDA utvrđuje popis imatelja arhivskoga gradiva u privatnom vlasništvu za koje po svojoj stručnoj ocjeni utvrdi da je od interesa za državu, te da vodi Upisnik vlasnika privatnoga arhivskog gradiva u koji se, uz ostale podatke, upisuju i podaci o rješenju o proglašenju gradiva dijelom spomeničke baštine. Utvrđene su obveze stvaratelja i imatelja privatnoga arhivskog gradiva.

Arhivska se služba obavlja kao javna služba obvezno na cijelom području RH. Arhivsku službu obavljaju, kao javne ustanove, Hrvatski državni arhiv, područni državni arhivi³, te arhivi jedinica lokalne samouprave i uprave⁴. Određene poslove arhivske službe mogu, kao ustanove, obavljati specijalizirani arhivi i privatni arhivi. Upravne i druge stručne poslove iz svoga djelokruga, u odnosu na arhivsku djelatnost, obavlja Ministarstvo kulture. Određene su zadaće državnih arhiva i HDA, kao i tijela koja djeluju u sastavu HDA. Određeno je tko osniva arhive, uvjeti za osnivanje i sredstva za njihov rad. Sredstva za rad državnih arhiva osiguravaju se u državnom proračunu. Sredstva za rad ostalih arhiva osiguravaju njihovi osnivači. Ako u obavljanju svoje djelatnosti arhiv ostvari dodatna sredstva (dobit), ona se mogu upotrijebiti isključivo za obavljanje i razvoj djelatnosti arhiva. Prostor za rad, spremišni prostor i opremu HDA osigurava RH. Prostor za rad i spremišni prostor područnih državnih arhiva osiguravaju gradovi u kojima arhiv ima svoje sjedište, a opremu im osigurava RH. Utvrđene su knjige i evidencije koje arhivi obavezno vode. Uređeno je upravljanje arhivima i uvjeti koje mora zadovoljavati osoba koju se imenuje za ravnatelja. Arhivi imaju stručno vijeće. Upravni nadzor nad radom državnih arhiva obavlja Ministarstvo kulture. HDA obavlja stručni nadzor nad radom područnih državnih arhiva, a stručni nadzor nad HDA obavlja Ministarstvo kulture putem svoje uprave za arhive. Ministar kulture donosi potrebne pravilnike.

Peti dio Zakona bavi se Hrvatskim arhivskim vijećem, koje kao savjetodavno tijelo ministra kulture obavlja savjetodavne i određene stručne poslove u arhivskoj djelatnosti. Vijeće čini 11 članova imenovanih na četiri godine.

2. Arhivski propisi besplatno su dostupni na web stranici Narodnih novina, službenog lista RH, <http://narodne-novine.nn.hr>, kao i na web stranici Ministarstva kulture RH, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=76>.

3. Područni državni arhivi obavljaju arhivsku službu u odnosu na arhivsko i registraturno gradivo državnih tijela, pravnih osoba s javnim ovlastima i javnih službi koje obavljaju djelatnost na području jedne ili više jedinica lokalne samouprave i uprave i u odnosu na gradivo koje nastaje na području djelovanja toga arhiva.

4. Arhivi jedinica lokalne samouprave i uprave čuvaju, zaštićuju, obrađuju i koriste javno arhivsko gradivo tijela lokalne samouprave i uprave i njihovih javnih službi.

Šesti dio Zakona odnosi se na stručno osoblje u arhivima, koje obavlja stručne poslove u arhivima: arhivski tehničar, viši arhivski tehničar, arhivist, viši arhivist i arhivski savjetnik, kao i njima odgovarajuće osoblje u konzervatorskoj i restauratorskoj struci, reprografiji i mikrografiji, te zaštiti audiovizualnog i filmskog arhivskog gradiva.

Sedmi se dio zakona bavi kaznenim odredbama. Predviđene su kazne zatvora i novčane kazne za prekršaje. U prijelaznim i završnim odredbama određeno je da ministar kulture donosi provedbene propise za koje je ovlašten te su nabrojani propisi na snazi.

Člankom 68. određeno je da je arhivsko gradivo koje se čuva u državnim arhivima, u smislu Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima ("Narodne novine", br. 25/78. i 47/86.), arhivsko gradivo nastalo do 31. prosinca 1990. za koje je po istom Zakonu postojala obveza predaje arhivima (članak 15.-17.) i arhivsko gradivo bivših društveno-političkih organizacija, državno vlasništvo i smatra se javnim arhivskim gradivom prema odredbama Zakona. Člankom 69. određeno je da privatna i druga poduzeća, i ustanove, nastale pretvorbom, koje su do pretvorbe bile društveno, odnosno državno vlasništvo, mogu arhivsko gradivo što su ga preuzele pretvorbom, a potrebno im je u obavljanju njihove osnovne zadaće, zadržati najdulje deset godina nakon isteka kalendarske godine u kojoj je izvršena pretvorba. Te su privatne osobe dužne navedeno gradivo osigurati od uništenja i oštećenja, te ga po isteku predviđenoga roka u sređenom stanju i popisano predati nadležnom državnom arhivu. Dotadašnji povijesni arhivi nastavljaju radom kao područni državni arhivi.

Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva utvrđuje kriterije vrednovanja arhivskoga gradiva, kategorizaciju stvaratelja, izradu popisa arhivskoga gradiva s rokovima čuvanja, postupak odabiranja i izlučivanja te način uništavanja izlučenoga gradiva. Kriteriji vrednovanja su kriteriji po kojima se određuje obveza, potreba i interesi te pojedinačna ili šira društvena korist od čuvanja gradiva do isteka ili po isteku određenoga roka. Kategorizacijom se utvrđuje značenje cjeline gradiva nastalog djelovanjem pojedinoga stvaratelja za dokumentiranje djelatnosti i funkcija koje stvaratelj obavlja. Stvaratelji gradiva razvrstavaju se u tri kategorije. Popisi gradiva s rokovima čuvanja utvrđuju se radi provedbe postupka odabiranja i izlučivanja. Izrađuju se tri vrste popisa: - opći popis, - granski popis i - posebni popis. Stvaratelj gradiva obavezan je redovito provoditi izlučivanje gradiva čiji je rok čuvanja istekao, a najkasnije 5 godina od posljednjeg provedenog postupka. Odluku o pokretanju postupka odabiranja i izlučivanja u arhivima u pismenom obliku donosi ravnatelj arhiva na prijedlog voditelja nadležne ustrojstvene jedinice.

Pravilnik o evidencijama u arhivima utvrđuje vrste i način vođenja evidencija u državnim arhivima i drugim arhivima obuhvaćenim Upisnikom arhiva u RH. Arhivi su obvezni voditi sljedeće evidencije: Knjiga primljenog arhivskoga gradiva (Knjiga akvizicija), Knjiga pohranjenog arhivskoga gradiva (Knjiga depozita), Dosje arhivskoga fonda/zbirke, Knjiga arhivskoga gradiva snimljenog u sigurnosne i zaštitne svrhe, Knjiga arhivskoga gradiva snimljenog u dopunske svrhe, Knjiga restauriranog i konzerviranog arhivskoga gradiva, Evidencija stvaratelja arhivskoga gradiva na području nadležnosti arhiva, Evidencija imatelja arhivskoga gradiva na području nadležnosti arhiva te Evidencije o korištenju arhivskoga gradiva. Arhivsko gradivo se opisuje sukladno Općoj međunarodnoj normi za upis arhivskoga gradiva (ISAD(G)), te sukladno Međunarodnoj normi arhivističkoga normiranoga zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji (ISAAR(CPF)) za opis povijesti stvaratelja gradiva. Pri opisu arhivskoga gradiva koriste se i upute, pravilnici i smjernice koje donosi HDA. Ovisno o razini i intenzitetu opisa razlikuju se sljedeća obavijesna pomagala koja omogućuju uporabu arhivskoga gradiva: pregledi arhivskih fondova i zbirki, arhivski vodiči, inventari, regesta, popisi, kazala i dr.

Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva uređuje minimalne uvjete smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, te minimalni broj stručnog osoblja za obavljanje pojedinih djelatnosti arhiva. Arhiv je javna ustanova ili druga pravna osoba osnovana za obavljanje arhivske djelatnosti sukladno odredbama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima. Arhivi trebaju imati primjeren prostor za smještaj gradiva, radni prostor i prostor za korištenje gradiva, te trajan izvor sredstava za održavanje tih prostorija i opreme u njima. Prilikom osnivanja arhiva osnivač je dužan izraditi studiju opravdanosti i izvedivosti u kojoj treba utvrditi postojanje minimalnih uvjeta za rad arhiva.

Pravilnik o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj struci utvrđuje stručna zvanja u arhivskoj struci, te uvjete i način njihova stjecanja. Stručne poslove na zaštiti i obradi arhivskog gradi-

va mogu obavljati osobe koje imaju odgovarajuće temeljno ili više stručno zvanje propisano pravilnikom. Temeljna stručna zvanja u arhivskoj struci su: arhivski tehničar, viši arhivski tehničar, arhivist. Viša stručna zvanja su: viši arhivist, arhivski savjetnik. Pravo na polaganje stručnog ispita imaju osobe sa završenim obrazovanjem propisanim pravilnikom za odgovarajuće arhivsko zvanje, odnosno stručne poslove i sa najmanje godinu dana radnog, odnosno pripravničkog staža s punim radnim vremenom u arhivskoj struci u trenutku podnošenja prijave.

Pravilnik o korištenju arhivskoga gradiva utvrđuje uvjete, način i postupak korištenja javnoga arhivskoga gradiva koje se čuva u HDA, područnim državnim arhivima, te arhivima županija, gradova i općina. Korištenjem arhivskoga gradiva smatra se uporaba obavijesnih pomagala o arhivskome gradivu i arhivskoga gradiva bez obzira na kojemu je nosaču zapisa sačuvano. U korištenje spada pregled gradiva, prepisivanje, objavljivanje, izlaganje, izrada preslika, posudba i izdavanje ovjerovljenih prijepisa odnosno preslika. Arhivsko gradivo daje se na korištenje u službene svrhe, za znanstveno istraživanje, u publicističke svrhe, za potrebe nastave, za izložbe i objavljivanje, radi ostvarenja ili zaštite osobnih prava i u druge opravdane svrhe. Za korištenje arhivskoga gradiva korisnik podnosi pisani zahtjev na posebnom obrascu u koji se obvezno upisuju osobni podaci, podaci o mjestu stanovanja, tema istraživanja odnosno druga svrha korištenja i gradivo koje se traži na korištenje. Odobrenje korištenja gradiva daje ravnatelj arhiva. Arhivsko gradivo izdaje se na korištenje u čitaonici arhiva. Na korištenje se u načelu daju snimci arhivskoga gradiva. Na korištenje se ne daje izvorno filmsko i slikopisno gradivo, kao ni sigurnosni snimci. Korištenje arhivskoga gradiva i obavijesnih pomagala je besplatno.

Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva uređuje uvjete čuvanja i zaštite javnog arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva i privatnog arhivskog gradiva za koje je utvrđeno da ima svojstva kulturnog dobra. Arhivsko gradivo organizira se u dokumentacijske zbirke ili cjeline. Dokumentacijsku zbirku ili cjelinu čini arhivsko gradivo nastalo djelovanjem istoga stvaratelja, zbirka dokumentacije određene vrste ili namjene ili dokumentacija nastala obavljanjem određene djelatnosti. Imatelj je dužan nadležnom arhivu dostaviti popis svih dokumentacijskih zbirki ili cjelina koje posjeduje. Za svaku pojedinu dokumentacijsku zbirku ili cjelinu imatelj obvezno vode popis arhivskoga gradiva. Popisi se mogu voditi u obliku uredske knjige ili računalne evidencije, odnosno baze podataka. Arhivsko se gradivo odlaže i čuva u sređenom stanju, tehnički opremljeno i oblikovano u arhivske jedinice. Imatelji su dužni osigurati primjeren prostor i opremu za pohranu i zaštitu arhivskoga gradiva. Poslove na zaštiti i obradi arhivskog gradiva obavljaju osobe koje su stručno osposobljene za te poslove. Sva pitanja organizacije, obrade, odlaganja i čuvanja, odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva imatelji uređuju svojim pravilnikom o zaštiti i obradi arhivskoga gradiva.

Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima utvrđuje način i postupak predaje javnoga i privatnoga arhivskog gradiva arhivima. Stvaratelji i imatelji javnoga arhivskog gradiva, kao i pravne i fizičke osobe koje posjeduju javno arhivsko gradivo, obvezne su arhivsko gradivo, nakon provedenoga odabiranja i izlučivanja predati arhivu u izvorniku, sređeno, tehnički opremljeno, označeno, popisano i cjelovito za određeno vremensko razdoblje. O predaji arhivskoga gradiva arhivu sastavlja se primopredajni zapisnik. Troškove predaje, uključujući prijevoz odnosno dostavu arhivu, troškove sređivanja i izradbe popisa te tehničkog opremanja gradiva, ako nije ranije provedeno, snosi predavatelj gradiva. Arhivi preuzimaju privatno arhivsko gradivo od pravnih i fizičkih osoba na temelju darovanja, kupoprodaje ili pohrane.

Pravilnik o stručnom osposobljavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama uređuje način polaganja ispita za provjeru stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama za zaštitu i obradu arhivskog gradiva i program tog ispita. Djelatnicima u pismohranama smatraju se osobe koje obavljaju poslove na zaštiti i obradi arhivskog i registraturnog gradiva u tijelima, ustanovama i organizacijama koje stvaraju ili čuvaju to gradivo.

Arhivi

Hrvatski državni arhiv se odvaja od uprave i formalno prerasta u samostalnu ustanovu 1923. g. HDA čuva više od 23.500 dužna metra gradiva od 10. stoljeća do današnjih dana, raspoređenoga u 1.850 arhivskih fondova i zbirki nastalih djelovanjem središnjih tijela državne uprave i pravosuđa, prosvjetnih, kulturnih, zdravstvenih i vojnih ustanova, kao i djelatnošću istaknutih pojedinaca i obitelji te hrvatskoga iseljništva. Posebne cjeline čine zbirka fotografija Fototeke HDA u kojoj se nalazi više

od 750.000 fotografija različitih oblika i tehnika, te Mikroteka s više od 7 milijuna snimaka dokumentata iz različitih ustanova iz Hrvatske i svijeta. Hrvatski filmski arhiv čuva nacionalnu filmsku baštinu (255 dugometražnih igranih te 2.350 kratkometražnih filmova od 1904. godine do danas), zbirku stranog filma, i popratno filmsko i audiovizualno gradivo. Hrvatska kinoteka kao nacionalni filmski arhiv utemeljena je Zakonom o kinematografiji iz 1976. godine i od 1979. kao poseban Odjel djeluje pri Hrvatskome državnom arhivu. U posljednjih 10 godina stvorena je i Fonoteka u kojoj se pohranjuju zvučni zapisi na različitim nosačima. Dosad je prikupljeno 27 milijuna metara filmskoga gradiva ili više od 11.000 naslova, te više od 7.000 komada AV djela na elektroničkom zapisu. Odjel Nadbiskupijskoga arhiva u Zagrebu činio je do kraja 2010., zajedno sa sadašnjim Odjelom Metropolitanske knjižnice Zagrebačke nadbiskupije jedinstveni Odjel (Depozit) Zagrebačke nadbiskupije Hrvatskoga državnog arhiva, koji svoj početak ima u 1914. g. 1995. g. Arhivu je pripojen Arhiva Instituta za suvremenu povijest.

Državni arhiv u Bjelovaru osnovan je 1961. g. Arhiv obavlja djelatnost na području Bjelovarsko-bilogorske te djelom na području Koprivničko-križevačke, Virovitičko-podravске i Zagrebačke županije.

Državni arhiv u Dubrovniku kao samostalna ustanova djeluje od 1920. g. 2002.g. osnovan je arhivski sabirni centar Metković-Opuzen-Ploče sa sjedištem u Metkoviću za prikupljanje i čuvanje arhivskoga gradiva na području Neretve, a 2011. g. otvoren je arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo za prikupljanje i čuvanje arhivskoga gradiva na području otoka Korčule, Lastova i dijela Pelješca, sa sjedištem u Žrnovu.

Državni arhiv u Gospiću osnovan je 1999. g., djeluje na području Ličko-senjske županije, osim gradova Senja i Novalje, ali i na području Zadarske županije, za područje općine Gračac i naselja Srb.

Državni arhiv u Karlovcu osnovan je 1960. g. Arhiv jedini u RH ima namjenski građenu zgradu, izgrađenu 1980. g.

Državni arhiv u Križevcima osnovan je 2008. g.

Državni arhiv za Međimurje osnovan je 2007. g. Godinu dana nakon donošenja uredbe o osnivanju, u Štrigovi započinje s radom Državni arhiv za Međimurje.

Državni arhiv u Osijeku je samostalna ustanova od 1956. g.

Državni arhiv u Pazinu osnovan je 1958. g. Arhiv djeluje na području Istarske županije.

Državni arhiv u Rijeci 1926. g. utemeljen je kao samostalna arhivske ustanove, da bi postao odsjek Kraljevskog državnog arhiva u Trstu, od 1928. do 1945. g., kraja talijanske vlasti u Rijeci. U sklopu Arhiva je Sabirni arhivski centar Senj.

Državni arhiv u Sisku je kao samostalna ustanova utemeljen 1962. g. U sklopu Arhiva je Sabirni arhivski centar Petrinja.

Državni arhiv u Slavonskom Brodu je kao samostalna ustanova utemeljen 1959. g. Arhiv ima Odjel u Novoj Gradiški i Odjel u Požezi.

Državni arhiv u Splitu je osnovan 1952. g. Arhiv je mjerodavna arhivska ustanova za srednjodalmatinsko područje.

Državni arhiv u Šibeniku osnovan je 2007. g., s nadležnošću na području Šibensko-kninske županije.

Državni arhiv u Varaždinu osnovan je 1950. g. kao samostalna ustanova. Arhivski sabirni centri djeluju u Koprivnici i Krapini.

Državni arhiv u Virovitici je osnovan 2008. g. za područje Virovitičko-podravске županije.

Državni arhiv u Vukovaru osnovan je 2007. g., ima nadležstvo obavljanju poslova iz arhivske djelatnosti na području Vukovarsko-srijemske županije.

Državni arhiv u Zadru je od 1928. g. samostalna ustanova. Područje nadležnosti Arhiva u Zadru proteže se na Zadarsku županiju (osim općine Gračac) i dio Ličko-senjske županije, grad Novalja u kojem je Arhivski sabirni centar

Državni arhiv u Zagrebu je samostalna ustanova od 1947. g.

Arhiv Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti započeo je poslom 1867. g., sa (stvarnim) početkom rada Akademije. Sadrži arhivsku i drugu građu koja je bitan dio baštine hrvatskoga i drugih naroda, a odnosi se na razdoblje od 11. stoljeća do danas.

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata je javna znanstvena ustanova (specijalizirani arhiv) od interesa za RH. 2004. g. Hrvatski sabor donio je Zakon o Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata. Centar osobito prikuplja, objedinjuje, sređuje i zaštićuje svu dokumentaciju i sve podatke nastale u Domovinskom ratu i vezane uz rat, prikuplja, sređuje, klasificira i obrađuje registraturno i arhivsko gradivo nastalo u Domovinskom ratu i vezano uz rat, sukladno Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima, stručno i znanstveno obrađuje, analizira i vrednuje podatke, dokumentaciju i gradivo vezano uz Domovinski rat ...

Zaključak

20. st. je, praktički, doba nastanka arhivske službe u Hrvatskoj. U tom je stoljeću osnovana većina današnjih, samostalnih arhivskih ustanova, doneseno arhivsko zakonodavstvo, pokrenuti stručni časopisi, ustanovljen studij arhivistike. Činjenica je da samo cca 0,2 % populacije zemlje koristi arhive. Neminovno se postavlja pitanje opravdanosti trošenja nešto malo manje od dvije prosječne, hrvatske, mjesečne plaće po jednom arhivskom korisniku. S obzirom na tešku i dugotrajnu gospodarsku krizu koja vlada u zemlji, za očekivati je rezanje troškova. Pretpostavljam kako bi, da postoje, privatne arhive (dakle ne one koje plaćaju porezni obveznici) s tako malom posjećenošću ukinuli zbog nerentabilnosti.

Literatura i izvori

Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ : SR Hrvatska, Beograd : Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984.

Državni proračun Republike Hrvatske za 2011. godinu i projekcije za 2012. i 2013. godinu, NN 140/2010

Ž. Hedbeli, *Položaj, uloga i promjene pismohrana i arhiva kao posljedica širenja elektroničke uprave*, Zagreb : Filozofski fakultet, 2005., 212 str., magistarski rad, <http://www.iias-trieste-maribor.eu/fileadmin/pubblizzazioni/Hedbeli.swf>, 18.5.2013.

<http://arhinet.arhiv.hr>, 15.2.2013.

<http://daz.hr/zad/>

http://hr.wikipedia.org/wiki/Arhivi_u_Hrvatskoj, 15.2.2013

<http://info.hazu.hr/arhiv>, 15.2.2013.

<http://narodne-novine.nn.hr/>, 15.2.2013.

<http://www.arhiv.hr>, 15.2.2013.

<http://www.arhiv-gospic.hr>, 15.2.2013.

<http://www.centardomovinskograta.hr>, v

<http://www.dad.hr>, 15.2.2013.

<http://www.dao.hr>, 15.2.2013.

<http://www.dapa.hr>, 15.2.2013.

<http://www.das.hr>, 15.2.2013.

<http://www.dasb.hr>, 15.2.2013.

<http://www.dasi.hr>, 15.2.2013.

- <http://www.dask.hr>, 15.2.2013.
- <http://www.dav.hr>, 15.2.2013.
- <http://www.davt.hr>, 15.2.2013.
- <http://www.daz.hr>, 15.2.2013.
- http://www.daz.hr/arhol/babic_2.htm, 24.2.2013.
- <http://www.dazd.hr>, 15.2.2013.
- http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2012/sljh2012.pdf, 18.5.2013.
- <http://www.had-info.hr/>, 15.2.2013.
- <http://www.kultura.hr/Ustanove/DABJ>, 15.2.2013.
- <http://www.kultura.hr/Ustanove/DAKA>, 15.2.2013.
- <http://www.min-kulture.hr>, 18.5.2013.
- http://www.rba.hr/my/bank/rates/rates_exchange_archive.jsp?language=HR&datum_od_DD=01&datum_od_MM=12&datum_od_YYYY=2011, 15.2.2013.
- http://www.researchgate.net/publication/50378665_Neka_iskustva_u_primjeni_programskog_paketa_Armida_na_obradi_arhivskih_fondova, 24.2.2013.
- <http://www.riarhiv.hr>, 15.2.2013.
- <http://www.tportal.hr/biznis/gospodarstvo/179327/U-2011-prosjecna-placa-ralno-niza-0-4-posto.html>, 18.5.2013.
- <http://www.vukovar.hr/sport-i-rekreacija/sport-main-menu/sportski-klubovi-u-gradu-vukovaru/255-nekategorzirano/2819-drzavni-arhiv-vukovar>, 15.2.2013.
- <http://zagreb.arhiv.hr/hr/drugi-arhivi/arhivi-hrvatska.htm>, 15.2.2013.
- Pravilnik o evidencijama u arhivima, NN. 90/02, 106/07.
- Pravilnik o korištenju arhivskoga gradiva, NN. 67/99.
- Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima, NN. 90/02.
- Pravilnik o stručnom osposobljavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama, NN. 93/04.
- Pravilnik o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj struci, NN. 107/10.
- Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva, NN. 65/04.
- Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva, NN. 90/02.
- Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva, NN. 63/04, 106/07.
- Pregled arhivskih fondova i zbirke Republike Hrvatske. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006.
- Ustav RH, NN 85/2010
- Zakon o arhivskom gradivu i arhivima; NN. 105/97, 64/00, 65/09.

SUMMARY

During the middle age governors of the Kingdom of Croatia and Slavonia preserved official deeds and documents in their homes. Smaller part of the records was held by body of canons in churches, which were records preservation credible sites. On the Adriatic coast methodical care about records started during the XIII century. Process of separation of current records from the one with historical value in Croatia started in XIX century, and organized archival service in XX century. First number of the today's Archival courier was issued in 1899. Archives in Zagreb, Dubrovnik and Zadar had been established before the World War I, and archives in Rijeka as well. Federal Peoples Republic of Yugoslavia passed General Law on State Archives in 1950. Period between 1956 till 1962 is very important for development of Croatian archival service- archives network had been established, republic archival directive enacted and archival service for inspection of records outside archival institutions founded. The Croatian Film Archives was founded in 1979, as part of the Archives of Croatia. In 1980

building of the Karlovac Archives was constructed. It is only one of its kinds. Today's Croatian Archival Society was established in 1954. In 1980 Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences started with graduated education of archivist. Today there are graduated and post-graduated studies of archival science. After the Republic of Croatia become independent state second important period of development of Croatian archival service started. In 1997 the first Croatian archival law was passed, and the network of archival institutions enlarged. Today in Croatia there are Croatian State Archives, main and central archival institution, 18 state regional archives and one specialized achieves - Croatian Homeland War Memorial and Documentation Centre. From the Republic independence archival service tested few relevant applications. Today is in use Arhinet, archival information system. ICA's international standards has been translated: ISAD(G) - General International Standard Archival Description, ISAAR(CPF) - International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families, ISDIAH - International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings, ISDF - International Standard for Describing Functions. Law on Archival Records and Archives regulates the protection and conditions of consulting, preserving, using and processing archival records, public archive service, and archives' responsibilities and tasks. General provisions of the Law stipulate that archival records are of interest for the Republic of Croatia and enjoy its special protection. Archival and current records are protected regardless of whose property or possession they are in, respectively who owns them, or are they registered or recorded. The regulations on the protection of cultural monuments are applied to archival records too. Archival implementary regulations are: Regulations on appraisal and process od selecting and weeding archival records, Regulations on archives' registers; Regulation on condition of storage, equipment, protection and arrangement of archival records, number and structure of archives professional staff, Regulations on conditions and ways of obtaining expert vocation in archival profession, Regulations on consulting archival records, Regulations on protection and preservation of current and archival records outside archives, Regulations on transferring archival records to archives, and Regulations on professional training and exam of professional training of records offices' employees. According to the statistics in the year 2011 16 archival institutions held 13,892 archival fonds and collections, or 101,943 long meters. There were total of 462 employees, 277 of them archival professional staff. There were 8,024 users. In the year 2011 Republic of Croatia have 4,284,889 inhabitants. 8,0124 users are 0,187% of Croatian populations. According to the state budget in the year 2011 archives received 82,201,644 kunas. Dividing 82,201,644 with 8,024 makes 10,244 kunas or 1,364 euros. Unavoidable question is question of justification of spending little less than two average, monthly Croatian wages on each archival user. Regarding heavy and long-lasting economical crises cuts of costs are expected. I assume that, if there are any in Croatia, private archives (hence the ones not financed by the state budget) with such a small amount of users would be closed down because of unprofitability.

Submitting date: 21.03.2013

Acceptance date: 24.04.2013